

РОЗДІЛ 1

Логіка американського популізму: від Народної партії до Джорджа Воллеса

Ніхто, навіть сам Дональд Трамп, не очікував, що його висунуть кандидатом у президенти від Республіканської партії у 2016 році [1]. Так само ніхто, зокрема й Берні Сандерс, не очікував, що ще під час праймериз у червні в Каліфорнії сенатор від Вермонту продовжуватиме протистояти Гіллари Клінтон у боротьбі за місце кандидата в президенти від Демократичної партії.

Успіх Трампа спочатку приписували його вмінню привернути увагу та статусу знаменитості. Але він вигравав праймериз за праймериз, і політичні експерти зауважили, що він грає на расистських настроях на противагу політиці часів президентства Барака Обами і використовує приховані симпатії до фашизму серед нижчих верств білих американців [2]. Успіх Сандерса не викликав такої кількості спекуляцій, оглядачі ігнорували його ідеї, називаючи їх утопічними, натомість вони зосередилися на легковажному ідеалізмі виборців покоління Y¹. Якщо такого пояснення успіху Сандерса було недостатньо, вони підкреслювали слабкості Гіллари Клінтон як лідера [3]. Однак доцільніше розглядати успіх Трампа та Сандерса як новітній розділ в історії американського популізму.

¹ Покоління народжених після 1981 р., глибоко залучене до цифрових технологій; інша назва — міленіали. (Прим. перекл.)

Популізм — це американське творіння, що пізніше поширилося на Латинську Америку та Європу. Хоча ниточка американського популізму тягнеться аж до Революції та Джексонівської «війни з Банком США»¹, справжнім його початком стало виникнення в 1890-х роках. Народної партії як прецедент періодичної появи таких рухів. У США, на відміну від Європи, такі кампанії розгорталися стрімко і несподівано. Зазвичай вони були нетривалими, однак мали колосальний вплив. Хоча наразі вони видаються незвичними, проте становлять значну частину американського політичного ладу.

ДВА ВИДИ ПОЛІТИЧНИХ ПОДІЙ

Хоча історія американської політики сповнена конфліктів (щодо рабства, заборон, трестів, мит, абортів, інтервенцій за кордоном), однак водночас протягом тривалого часу все ж таки домінував фундаментальний консенсус щодо ролі уряду в економіці та міжнародній політиці. Якщо цей консенсус і не завжди об'єднував партії, то він визначав кінцевий результат політичного конфлікту. Так, із 1935 року до 1970-х років час від часу виникали дискусії щодо переваг прогресивної шкали оподаткування доходів фізичних осіб, але американська політика відображала фундаментальний консенсус на його користь. Саме по собі прогресивне оподаткування було частиною ширшого світогляду, який інколи називають «лібералізмом “Нового курсу”». Він прийшов на зміну переконанням, що передбачали значно більш обмежену роль уряду в економіці.

Фундаментальні світоглядні позиції відіграють важливу роль у політиці США та Європи і всіх країн, управління якими

¹ Заходи президента США Е. Джексона, спрямовані на боротьбу із широкими привілеями Другого банку Сполучених Штатів, приватної корпорації із 20-відсотковою участю держави, що обслуговувала всі фінансові операції уряду США та відповідала за національну валюту. (Прим. перекл.)

засноване на згоді, а не на силі й терорі. Наприклад, у Великій Британії впродовж більшої частини ХІХ ст. панував капіталізм *laissez-faire*¹, який пов'язують із «невидимою рукою ринку» Адама Сміта. Але після Другої світової війни його витіснило кейнсіанство².

Структура американської політики спрямована на захист панівних світоглядних позицій. Саме такі її принципи, як «переможець отримує все», «перемога кандидата, який отримав просту більшість голосів», «одномандатні виборчі округи», посприяли створенню двопартійної системи. Кандидатів від третьої партії³ часто відкидають як «третьох зайвих»⁴. Ба більше, вирішуючи, кого висувати на праймериз у партіях, виборці та партійні боси зазвичай беруть до уваги здатність кандидата бути обраним, а на загальних виборах кандидати здебільшого намагаються зайняти центристську позицію, щоб їх не затаврували як «екстремістів». Американська політична історія рясніє кандидатами, які виявилися занадто екстремістськими з погляду панівного консенсусу тієї чи іншої основної партії. Згадаймо, наприклад, Фреда Гарріса чи Джессі Джексона серед демократів і Тома Танкредо чи Пета Робертсона серед республіканців.

У результаті такого тяжіння обох партій до центру з'явилася тенденція зменшувати або навіть ігнорувати різкі політичні розбіжності щодо базових соціально-економічних питань, особливо під час президентських перегонів. Кампанії часто розгортаються навколо несуттєвих соціальних питань, таких як тверезість чи аборти, або навколо

¹ «*Laissez-faire*» (з фр. «дозвольте робити») — «принцип невтручання», економічна доктрина, згідно з якою державне втручання в економіку має бути мінімальним і спрямовуватися на захист людей та їхньої власності, національну безпеку й надання обмеженої кількості суспільних благ. (Прим. перекл.)

² Теорія відомого англійського економіста Дж. Кейнса (1883—1946), який уважав, що капіталізм не може існувати без активного втручання держави в розвиток соціально-економічних процесів..

³ При двопартійній системі — іншої партії, крім двох головних, у США — крім Демократичної та Республіканської. (Прим. перекл.)

⁴ Амер. spoiler — третій кандидат, що псує шанси найімовірнішого переможця. (Прим. перекл.)

другорядних економічних проблем на кшталт мінімальної зарплати чи дефіциту. Однак часом, під впливом різких змін у суспільстві чи економіці або світової ролі США, виборці несподівано починають реагувати на заклики політиків чи рухів, які торкаються питань, що їх основні партії применшили або проігнорували. Є два види таких подій.

Перший політологи називають виборами, які змінюють співвідношення сил. У такій ситуації виклик, який партія чи кандидат у президенти кидають панівному світоглядові, призводить до перевороту, що перебудовує наявні коаліції і викликає появу нової партії більшості. Саме так діяла кампанія Франкліна Рузвельта 1932 року, а ще більше — його кампанія 1936 року, такі ж результати мала кампанія Рональда Рейгана 1980 року. Однак такі вибори — рідкість. Зазвичай їх провокує економічна депресія чи війна та низка політичних сплесків, які ставлять під сумнів, але не витісняють панівний світогляд. В американській політиці такі сплески часто супроводжуються появою популістських кандидатів чи рухів.

Ці популісти-«каталізатори» окреслюють власну політику висловом «ми проти них» — у сенсі боротьби народу проти істеблішменту на основі проблем та вимог, від яких той ухиляється. Поява Народної партії була першим великим залпом проти світогляду капіталізму за принципом неутручання. Програма Г'юї Лонга «Поділімося нашим достатком» збіглася з президентськими виборами Франкліна Рузвельта 1932 року і змусила його адміністрацію впровадити нову політику задля збереження більшості. Разом ці рухи визначили ту популістську базу, якою згодом у своїй кампанії 2016 року скористався Берні Сандерс, що називав себе і демократичним соціалістом, і прогресистом.

Як зазначали в 1950-х роках ліберальні критики, у лозунгах Народної партії звучали ноти антисемітизму, расизму та нативізму, зокрема щодо китайців, але це були, м'яко кажучи, другорядні елементи. До того часу, коли цей рух почав розпадатися, оригінальна Народна партія переважно була рухом лівих. Перші значні приклади популізму правого штибу з'явилися в 1930-х роках із отцем Чарльзом